

ИДЕЈАТА ЗА ВОВЕДУВАЊЕ ЕДНА ИЗБОРНА ЕДИНИЦА ВО МАКЕДОНСКИОТ ИЗБОРЕН МОДЕЛ: ТЕМИ ЗА РАЗМИСЛА И ДИЛЕМИ ЗА РЕШАВАЊЕ

Никола АМБАРКОВ

научен соработник, ИПИБ Скопје

e-mail: amvelbares@gmail.com; ambarkov_nkl@yahoo.com

Апстракт

Во 2026 година се навршува четврт век од усвојувањето на актуелниот изборен модел и две децении од донесувањето на важечкиот Изборен законик. Во овој контекст, под покровителство на Министерството за правда започна со работа Работна група за реформи на изборното законодавство, при што едно од прашања што е ставено на маса е иницијативата за воведување единствена изборна единица, наместо постојните шест, со цел унапредување на праведноста и пропорционалноста на изборниот систем. Во современата наука за изборни системи е прифатено дека не постои идеален изборен модел, туку квалитетот на системот зависи од неговата способност да воспостави рамнотежа помеѓу репрезентативноста и ефикасното владеење. Оттука, трудот преку компаративен пристап ги анализира два парадигматични примери на *at large* изборен систем, односно модел со единствена изборна единица – Холандија и Израел – како и два регионални примери – Србија и Црна Гора. Во завршниот дел се разгледува применливоста на ваков пропорционален модел во РС Македонија преку анализа на аргументите изнесени во академската и стручната дебата. Фактот дека моделот, со одредени модификации, функционира повеќе од еден век во Холандија, околу три четвртини век во Израел и повеќе од две децении во Србија и Црна Гора, укажува на неговата институционална стабилност и одржливост, што го прави релевантен за дел од политичките актери во Македонија. Дали идните реформи ќе се движат во насока на усвојување на ваков модел останува отворено прашање. Сепак, секоја одлука треба да биде резултат на инклузивен делиберативен процес, заснован врз балансирано вреднување на аргументите *pro et contra* и темелна анализа на ефектите од постојниот изборен модел врз македонскиот политички систем. Трудот има цел да придонесе кон оваа тековна научна и општествена дебата.

Клучни зборови: *изборни системи, единствена изборна единица, пропорционална застапеност, изборни реформи и РС Македонија.*

THE IDEA OF INTRODUCING A SINGLE ELECTORAL DISTRICT IN THE MACEDONIAN ELECTORAL MODEL: TOPICS FOR CONSIDERATION AND DILEMMAS TO RESOLVE

Nikola AMBARKOV

Research associate, IARB Skopje

e-mail: amvelbares@gmail.com; ambarkov_nkl@yahoo.com

Abstract

In 2026, a quarter century will have elapsed since the adoption of the current electoral model and two decades since the enactment of the current Electoral Code. In this context, a Working Group on electoral legislation reform has been established under the auspices of the Ministry of Justice, with one of the issues placed on the agenda being the initiative to introduce a single nationwide electoral district instead of the existing six, with the aim of enhancing the fairness and proportionality of the electoral system. Contemporary electoral systems scholarship recognizes that there is no ideal electoral model; rather, the quality of an electoral system depends on its ability to establish a balance between representativeness and effective governance. Accordingly, this paper adopts a comparative approach by analyzing two paradigmatic examples of the at-large electoral system, namely systems based on a single electoral district—the Netherlands and Israel—as well as two regional examples—Serbia and Montenegro. The concluding section examines the applicability of such a proportional model in the Republic of N. Macedonia through an analysis of the arguments presented in the academic and professional debate. The fact that this model, with certain modifications, has functioned for more than a century in the Netherlands, approximately three quarters of a century in Israel, and for more than two decades in Serbia and Montenegro, indicates its institutional stability and sustainability, making it relevant for certain political actors in N. Macedonia. Whether future reforms will move in the direction of adopting such a model remains an open question. Nevertheless, any decision should be the result of an inclusive deliberative process based on a balanced assessment of the arguments *pro et contra* and a thorough analysis of the effects of the existing electoral model on the Macedonian political system. The paper aims to contribute to this ongoing academic and public debate.

Keywords: *electoral systems, single electoral district, proportional representation, electoral reform, and the Republic of N. Macedonia.*

Вовед

Во современата политикологија е прифатено дека не постои идеален изборен систем, туку дека секој модел претставува компромис меѓу различни нормативни цели. Доколку приоритет е максимална репрезентативност и формирање парламент што го одразува општествениот плурализам, пропорционалниот модел се покажува како најсоодветен избор. Наспроти тоа, мнозинските системи повеќе ја нагласуваат стабилноста и ефикасноста на владеењето, фаворизирајќи ја партијата со најголема изборна поддршка. Оттука, основната дилема во дизајнирањето на изборните системи се однесува на балансирањето меѓу репрезентативноста и владината ефективност, кои тешко можат истовремено да бидат максимизирани (Carey & Nix, 2011, p. 383).

Мнозинските системи имаат тенденција да создаваат презастапеност на најсилната партија, додека пропорционалните модели настојуваат да обезбедат поширока политичка инклузија и попрецизна трансформација на гласовите во мандати (Lijphart, 2012, p. 130). Поради тоа, различните изборни системи воведуваат механизми за балансирање меѓу овие цели, како големината на изборните единици, изборните прагови, формулите за распределба на мандати и различни мешовити модели (Carey & Nix, 2011, p. 383).

За подетална анализа на изборните системи, Липхарт (2012, pp. 131–132) ги издвојува следните клучни димензии: изборната формула, големината на изборната единица, изборниот праг, бројот на мандати, влијанието на претседателските избори врз парламентарните, malapportionment-от и внатрешпартиските односи. Оваа мултидимензионална рамка овозможува посеопфатно разбирање на ефектите од различните институционални решенија.

Во фокусот на овој труд е пропорционалниот изборен модел со една национална изборна единица, кој во последните години се разгледува и како можна реформа на парламентарниот изборен систем во Република С Македонија. Во компаративната практика ваков модел применуваат повеќе држави, меѓу кои Холандија, Израел, Србија, Црна Гора, Словачка, Намибија, Казахстан, Киргистан, Молдавија и Фиџи. Дополнително, слични модели постојат и во неколку ентитети со ограничен или спорен меѓународно-правен статус, како Косово, Тајван, Западна Сахара, Јужна Осетија, Северен Кипар и Абхазија (Bickerstaff, 2020).

1. Методологија и истражувачки дизајн

Овој ракопис се темели на квалитативен компаративен истражувачки пристап, комбиниран со институционална анализа и анализа на симулирани изборни резултати. Целта е да се оцени дали воведувањето на една национална изборна единица претставува соодветна реформа на парламентарниот изборен систем во Република С Македонија, преку споредба со држави кои веќе го применуваат овој модел и преку анализа на неговите потенцијални ефекти врз

распределбата на мандатите и функционирањето на политичкиот систем.

Истражувањето користи метод на компаративна анализа на студии на случај (*comparative case study*). Во анализата се опфатени Холандија, Израел, Србија и Црна Гора, избрани според два критериуми: примена на пропорционален изборен систем со една национална изборна единица за избор на пратеници и нивна релевантност за компаративната анализа на изборните системи. Холандија и Израел претставуваат класични примери на овој модел (Lijphart, 2012; Галагер и Мичел, 2009), додека Србија и Црна Гора се вклучени поради нивното постјугословенско и постсоцијалистичко транзициско наследство, како и регионалниот контекст што ги поврзува со Република С Македонија, што овозможува порелевантна процена на можните ефекти од реформата.

Компаративната анализа ги опфаќа следните институционални варијабли: големината на изборната единица, изборната формула, законскиот и ефективниот изборен праг, типот на кандидатските листи, степенот на пропорционалност, влијанието врз партискиот систем и последиците врз формирањето влади и политичката стабилност. Анализата се заснова врз научна литература, изборното законодавство и други релевантни податоци.

Вториот дел од истражувањето е насочен кон процена на потенцијалните ефекти од воведувањето на една национална изборна единица во С Македонија, преку анализа и систематизација на веќе објавени симулации за распределбата на пратеничките мандати и нивна интерпретација. За парламентарните избори од 2002 до 2020 година се користи анализата на Димитриевски (2020), изработена во рамките на Парламентарниот институт при Собранието на Република С Македонија, додека за изборите во 2024 година се користи симулацијата објавена од mkd.mk (2024). При толкувањето на други релевантни податоци се земени предвид и анализите на Христов (2021), Даскаловски (2026) и Касал Бертоа (2026).

Предмет на анализа се бројот на парламентарно претставени партии и коалиции, распределбата на мандатите, степенот на пропорционалност и сл. Истражувањето ги опфаќа сите парламентарни избори од воведувањето на актуелниот модел со шест изборни единици во 2002 година до изборите во 2024 година.

Ваквиот истражувачки дизајн овозможува процена на можните институционални последици од воведувањето една национална изборна единица врз основа на компаративни искуства и на достапни емпириски сознанија.

Со цел темелно да се разгледа ова прашање, најнапред е важно да се понуди теоретски осврт на концептот на големината на изборната единица, во литературата познат како *district magnitude*, како клучна варијабла што влијае врз степенот на пропорционалноста.

2. Големината на изборната единица – *district magnitude*

При поширокото дефинирање на изборните системи, покрај изборната формула, значајно место зазема и изборната единица, особено нејзината големина. Во најопшта смисла, изборната единица претставува територијално

или институционално определена рамка во која гласовите се трансформираат во мандати (Климовски и Каракамишева, 2006, р. 273). Сепак, според Липхарт (2012, р. 137), нејзината клучна аналитичка димензија не е географската површина или бројот на избирачи, туку бројот на претставници што се избираат во нејзини рамки (*district magnitude*). Токму големината на изборната единица директно влијае врз степенот на пропорционалност, партиската фрагментација и структурата на политичката репрезентација.

Големината на изборната единица варира особено кај пропорционалните изборни модели, каде што претставува еден од најважните фактори што ја определуваат реалната пропорционалност на системот. Хорвил (1925, р. 53) ја означува како „најважен фактор“, додека Тагепера и Шугарт (1989, р. 112) ја дефинираат како „одлучувачки фактор“ во трансформацијата на гласовите во мандати. Оттука, постои тесна поврзаност меѓу големината на изборната единица и изборните ефекти: *помалите изборни единици создаваат повисока диспропорционалност, додека поголемите изборни единици, особено моделот на државата како една изборна единица, овозможуваат непропорционална распределба на мандатите* (Климовски и Каракамишева, 2006, р. 274).

Поради тоа, пропорционалните системи најчесто се поврзуваат со поголеми повеќемандатни изборни единици, кои можат да се движат од единици со ограничен број мандати до единствена национална изборна единица. Израел и Холандија претставуваат типични примери на ваков модел, каде што целата држава функционира како една изборна единица (Lijphart, 2012, р. 139), поради што ќе бидат разгледани во посебно поглавје. Во такви услови, под претпоставка на непроменети други институционални фактори, се зголемува веројатноста за попрецизна трансформација на гласовите во пратенички места.

Во теоријата најчесто се разликуваат *едномандатни, средни* (6–10 мандати) и *големи* повеќемандатни изборни единици (над 10 мандати), вклучително и националната изборна единица. Едномандатните единици овозможуваат поблиска врска меѓу избирачите и претставниците и повисока индивидуална отчетност, додека поголемите повеќемандатни единици обезбедуваат поширока политичка инклузивност и подобра застапеност на различни општествени групи, вклучително етничките малцинства и жените (Климовски и Каракамишева, 2006, рр. 274–275).

3. Холандија и Израел – најпарадигматичните пропорционални изборни модели со една изборна единица во светски рамки

3.1 Важноста на пропорционалноста за холандската демократија

Претставничкото тело на Холандија, познато како *Staten-Generaal*, има дводомна структура. Во рамките на холандскиот политички систем, горниот дом — иако терминологски може да создаде забуна — е именуван како *Eerste Kamer* (Прва комора), додека долниот, односно главниот законодавен дом, е *Tweede Kamer* (Втора комора). Горниот дом брои 75 членови и се избира индиректно од страна на покраинските законодавни тела, односно од избраните претставници

во дванаесетте покраини. Наспроти тоа, долниот дом — кој има 150 пратеници — се избира непосредно од страна на граѓаните. За изборите за Втората комора, како што беше претходно нагласено, целата држава претставува една единствена изборна единица и не постои формален законски изборен праг. Гласачите гласаат за конкретен кандидат на партиската листа, а кандидатот може да го промени однапред утврдениот редослед на листата доколку освои најмалку 25% од изборната квота (IFES Election Guide, 2021).

Пропорционалниот изборен модел во Холандија е воведен во 1917 година, како резултат на т.н. „Голема пацификација“ (Loots, 2004), заменувајќи го системот на едномандатни изборни окрузи со апсолутно мнозинство. Оваа трансформација произлезе од потребата да се интегрираат различните општествени сегменти, познати како *zuilen* (столбови), кои имаат специфична класна и религиска дефинираност (Андевег, 2009, р. 520). Иако системот е воведен пред повеќе од еден век, тој останува во сила и денес, со незначителни промени. И покрај тоа што целата држава претставува една изборна единица, постојат деветнаесет изборни области, создадени повеќе од практични причини отколку од институционални или репрезентативни мотиви. Изборните области немаат улога во одредувањето на бројот на мандати за партијата — распределбата се врши пропорционално според националниот резултат (Brechtje & Galen, 1997). Ова значи дека системот не овозможува географска застапеност (Андевег, 2009, р. 521). Во Холандија не постои формален законски изборен праг, но *de facto* тој изнесува околу 0,67 %, односно 100/150, бидејќи Втората комора брои 150 пратеници. Бројот на мандати за секоја окружна листа се пресметува според тоа колку пати листата ја достигнала националната изборна квота, позната како Хареова квота. Поради ова, обично не се распределуваат сите места веднаш, а „преостанатите“ мандати се доделуваат според системот на највисок просек, односно според Донтовиот метод (Андевег, 2009, pp. 524–525).

Ултимативната цел на изборниот систем во Холандија, кој беше опишан погоре, беше да го заштити и овозможи развојот на повеќепартизмот во земјата. Во научната литература овој систем се карактеризира не само како крајно отворен, туку и како крајно пропорционален, што се должи на нискиот изборен праг. Затоа, Галагеровиот индекс (*Gallagher Index, LSq*)¹ на диспропорција во сите изборни циклуси, од 1918 па натаму, има многу ниска просечна вредност од 1,6, што потврдува дека холандскиот изборен систем обезбедува исклучително високо ниво на пропорционалност помеѓу освоените гласови и распределбата на пратеничките мандати. На првите избори спроведени според овој модел во 1918 година, парламентарно претставените партии беа 17. Сепак, од тогаш *просечниот број на партии што учествуваат на изборите* изнесува

¹ Индексот се пресметува со користење на следната формула: $LSq = \sqrt{(1/2 \sum (V_i - S_i)^2)}$, каде што V_i го претставува процентот на освоени гласови на партијата i , а S_i процентот на освоени пратенички мандати на истата партија (Gallagher, 1991).

5,9, додека *реалниот број на партии*² кои влегуваат во Втората комора се движи помеѓу три и шест, со просек од 5,4 заклучно со изборите во 2025 година (Casal Bértoa, 2026).

Ова ја потврдува тезата на Липхарт (1994) дека пропорционалниот модел поттикнува поголем број парламентарно претставени партии, создавајќи услови за умерен до експесивен повеќепартизам. *Во однос на влијанието врз партискиот систем*, холандскиот модел со една национална изборна единица го консолидира постојниот повеќепартиски карактер, но не го создава самиот по себе. *Што се однесува до ефектите врз самите партии*, системот ја поттикнува изградбата на организациони структури во изборните области, но ограниченото влијание на приоритетните гласови врз редоследот на кандидатите придонесува кон силна партиска централизација, поради што уште во 1990-тите беше оценуван како модел кој создава „партиски барони“ во регионите (Hillebrand, 1992). *Во однос на влијанието врз парламентот*, и покрај постоењето на деветнаесет изборни области, системот не обезбедува значајна географска застапеност, бидејќи државата функционира како една изборна единица без ефективни изборни окрузи. Партиите имаат доминантна улога во парламентот и се одликуваат со висока кохезија, иако партиската дисциплина во последните години е благо релаксирана. *Во однос на формирањето на владата*, пропорционалниот систем со една изборна единица не го создава, туку го зајакнува постојниот повеќепартиски модел, поради што Холандија традиционално се управува преку коалициони влади (Андевег, 2009, pp. 525–532).

Холандскиот модел покажува дека една национална изборна единица со низок *de facto* изборен праг и целосно пропорционална распределба на мандатите обезбедува висока пропорционалност и широка политичка репрезентација. Во македонски контекст, каде што постојат иницијативи за воведување ваков модел, тој претставува пример како изборниот систем може да придонесе кон порамномерна вредност на гласот и подобра застапеност на помалите партии. Сепак, неговата директна примена е ограничена поради институционалните разлики, особено во однос на партискиот систем, политичката култура и етнополитичкиот контекст. Оттука, холандскиот модел може да претставува релевантен референтен пример, но не и целосно пренослив модел за Македонија.

3.2 Екстремно пропорционалниот систем на Израел

Државата Израел (Medīnat Yīsrā'ēl) беше основана во 1948 година како парламентарна демократија, со еднодомно претставничко законодавно тело – Кнесет (HaKnesset), кој се избира од целата територија на државата како единствен изборен округ. Израелскиот политички систем е унитарен, но со

² Ефективниот број на изборни (елективни) ЕБИП / парламентарно претставени партии ЕБПП, според Тагепера и Шугарт (1979) се пресметува со користење на следниве формули: $ЕБИП = 1/\sum v_i^2$; односно $ЕБПП = 1/\sum s_i^2$;

високо ниво на централизација. Слично како и во примерот со Холандија, израелскиот изборен систем, низ годините, остана речиси непроменет, освен за неколку помали модификации. Трите клучни карактеристики кои никогаш не се промениле се: „формулата за пропорционална распределба; ексклузивната употреба на една единствена, широконационална област за распределба на местата; и строгиот систем на затворени листи“ (Рахат и Хазан, 2009, р. 358). Претпочитањето на **пропорционалниот модел** од самиот почеток на современата израелска државност се должи на неговата перцепција како подемократски систем. Израелскиот изборен модел често се опишува како екстремно пропорционален, при што високата пропорционалност произлегува не само од формулата за распределба, туку и од изборниот праг и големината на изборниот округ – државата како една изборна единица. Првиот законски **изборен праг** во 1948 година изнесуваше 0,83 % (100/120, бидејќи Кнесетот има 120 места), слично како во Холандија ($100/150 = 0,67\%$). Во 1951 година прагот беше покачен на 1 %, а Харе-квотата ја замени Дроповата квота, додека Донт методот се користеше за распределба на преостанатите места. Прагот дополнително беше зголемен на 1,5% за изборите во 1992³ и на 2% за изборите во 2003 година, додека актуелниот праг изнесува 3,25% (Zilber, 2014). Што се однесува до големината на изборниот округ, идејата за воведување субнационални изборни единици уште на самиот почеток беше отфрлена поради постојаните демографски промени во составот на населението, пред сè кај арапското малцинство, како и поради војните кои го оневозможуваат воспоставувањето на такви единици. Третиот аспект на израелскиот изборен систем – **затворената листа** – често се критикува поради тоа што ја концентрира моќта во рацете на партиските организации, оневозможувајќи директна одговорност на пратениците кон избирачите. Гласањето се одвива преку пликот: секој гласач избира едно ливче со серија букви кои ја означуваат партијата, го става во пликот и го уфрла во гласачката кутија. Слично како во Холандија, во Израел постојат административни изборни окрузи, но тие имаат исклучиво административна улога и не влијаат на распределбата на мандатите, кои се пресметуваат врз основа на сите валидни гласови дадени на национално ниво (Рахат и Хазан, 2009, pp. 359–362).

Во однос на влијанието врз партискиот систем, високата пропорционалност на израелскиот изборен модел поттикнува екстреман повеќепартизам. Сепак, во првите децении по основањето на државата, доминантната позиција на левичарската Мараи ги ублажуваше недостатоците на системот (Medding, 1990, 2000). По политичката промена во 1977 година се

³ Зголемувањето на изборниот праг во 1992 година резултираше со намалување на бројот на партиските листи изгласани за Кнесетот, но не предизвика значително намалување на ефективниот број на партии (Рахат и Хазан, 2009, р. 361). Анализата на сите парламентарни избори во Израел од 1949 до 2022 година покажува просечен *Галагеров индекс* (LSq) од 2,1, што укажува на висока пропорционалност во претворањето на гласовите во пратенички мандати. Просечниот *ефективен број на изборни партии* (ЕБИП) изнесува 6,2, а на *парламентарни партии* (ЕБПП) 5,5 (Gallagher, 2025).

воспостави двоблоковска конкуренција меѓу левицата и десницата, предводена од Likud, при што двете најголеми партии зависеа од помалите партии за формирање коалиции (Hazan, 1998). *Во однос на ефектите врз самите партии*, затворените листи го ограничуваат влијанието на избирачите врз изборот на кандидатите, поради што партиите развиле внатрешни механизми за селекција преку партиски агенции, централни комисии и конгреси. *Во однос на влијанието врз парламентот*, партиската дисциплина, која првично беше висока, постепено слабееше, што придонесе за намалување на парламентарната кохезија. *Во однос на формирањето на владата*, ниту една партија никогаш не обезбедила апсолутно мнозинство во 120-члениот Кнесет, поради што сите израелски влади биле коалициони. Владите често имале краток мандат, со просечен животен век од 1,46 години (Lijphart, 2012, p. 120), а Кнесетот неретко бил распуштен пред истекот на четиригодишниот мандат (Рахат и Хазан, 2009, pp. 365–366).⁴ Според Рахат и Хазан (2009, p. 366), комбинацијата од чистата пропорционалност, безбедносните предизвици и растечката концентрација на поддршката кон двете најголеми партии придонела израелскиот партиски систем да остане истовремено поларизиран и фрагментиран.

Израелскиот пример покажува дека високата пропорционалност на изборниот систем, иако обезбедува широка политичка репрезентација, може истовремено да придонесе за висока партиска фрагментација и посложено коалициско управување. Коалициските влади не се нужно нестабилни, но нивното формирање и одржување бараат усогласување на различни политички интереси, а нивниот распад може да доведе до предвремени избори. Во контекст на С Македонија, каде што се разгледува воведување сличен изборен модел, израелското искуство укажува дека зголемената застапеност на помалите партии треба да се разгледува заедно со механизмите што обезбедуваат политичка стабилност и функционално формирање влади.

4. Србија и Црна Гора – искуства од соседството со државата како една изборна единица

Во раните 1990-ти години, со почетокот на плурализмот, Република Србија (РС) и Црна Гора (ЦГ) применуваа пропорционален изборен систем со повеќемандатни изборни единици. Црна Гора имаше 20 изборни единици во 1990 и 14 во 1996 година, со исклучок на изборите во 1992 година, кога целата држава претставуваше една изборна единица. Србија, пак, имаше 9 изборни единици во 1992 и 29 во 1997 година. Според Дедовиќ и Вујовиќ (2015, p. 104),

⁴Амблематичен пример за нестабилноста на парламентарниот мандат претставуваат четирите Кнесети во периодот 2019–2022, кои траеја од само 29 дена до приближно една година. Од вкупно 25 Кнесети во историјата на Израел, само шест успеале да го завршат целосниот четиригодишен мандат (2., 3., 5., 6., 7. и 11. Кнесет). И 25. Кнесет, избран во 2022 година, најверојатно ќе го заврши целиот мандат, со оглед дека изборите за 26. Кнесет се предвидени за 27 октомври 2026 година.

промените во Црна Гора имаа за цел да ја фаворизираат владејачката ДПС, додека во Србија СПС на Слободан Милошевиќ преку повеќемандатните изборни единици *de facto* го ограничуваше пропорционалниот ефект на изборниот систем (Ђukanović, 2006, p. 524). По политичките кризи во Црна Гора (1997) и петтооктомвриските промени во Србија (2000), двете земји воведоа единствена национална изборна единица (“at large” систем), со цел да обезбедат попропорционален однос меѓу освоените гласови и распределбата на мандатите. Така, според Орловиќ (2021, p. 46), во РС со оваа промена „се забележа тенденција на намалување на диспропорционалноста, односно се зголеми пропорционалноста (...) т.е. системот стана изразито пропорционален“. Двете земји ја комбинираа единствената национална изборна единица со изборен праг. Во ЦГ прагот беше намален од 4 % на 3% во 1998 година, додека во РС изнесуваше 5 %, за во 2020 година да биде намален на 3 %. За националните малцинства во ЦГ постојат снижени критериуми (Vujić & Tomović, 2007),⁵ додека во РС е предвиден природен изборен праг (Jovanović & Simić, 2023, p. 34). Во двете земји гласањето се организира преку затворени листи, а распределбата на мандатите се врши со формулата на Донт. Во оваа врска, треба да се нагласи дека во науката за изборните системи е општо прифатено дека Донт-методот, кај пропорционалните системи, „е најмалку пропорционален“ (Lijphart, 1994, p. 23).

Во однос на влијанието врз партискиот систем, моделот со една национална изборна единица во двете земји резултираше со умерен повеќепартизам.⁶ Во ЦГ тој беше обележан со триесетгодишна доминација на ДПС, сè до изборите во 2020 година, поради што земјата претставуваше специфичен случај во анализите на институционализацијата на партиските системи, како единствена студија на случај без промена на власта (Ковачевиќ, 2019, p. 243). Во РС, по демократските промени, власта најпрвин ја вршеа коалициите произлезени од Демократската опозиција на Србија (ДОС), а од 2012 година доминира СНС, што исто така претставува пример на партиски систем со доминантна партија (Orlović, 2021, p. 46). Оттогаш, Србија, според Ковачевиќ (2019, p. 236), влегува во период на стабилен и во голема мера предвидлив

⁵ Измената на Изборниот закон од 2011 година воведоа диференцијален изборен праг така што покрај прагот од 3%, има и праг за малцинските партии од 0,7%, односно 0,35% за партиите што ја претставуваат хрватската национална заедница.

⁶ Славиша Орловиќ (2021, pp. 44–45) констатира дека партискиот систем во Србија, во текот на тридеценискиот плурализам, се карактеризира со умерен повеќепартизам, со 3–5 ефективни партии во Народната скупштина според Лаксо–Тагепера индексот. Во случајот на Црна Гора, ЕБПП, од прогласувањето на независноста до денес, изнесува просечно 3,5. Во периодот 2000–2023 година, Србија бележи просечен *Галагеров индекс* (LSq) од 5,8, што укажува на умерена изборна диспропорционалност, поврзана со примената на изборен праг од 5%, намален на 3% од 2020 година. Во ЦГ, просечниот LSq во периодот 2006–2023 изнесува 3,5, што укажува на пониска диспропорционалност, меѓу другото поради континуираната примена на изборен праг од 3% (Casal Bértoa, 2026).

изборен натпревар.

Од аспект на влијанието на изборниот систем врз самите партии, во Србија и Црна Гора, како и во Израел, комбинацијата од затворени листи и единствена национална изборна единица ја ограничува врската меѓу избирачите и избраните претставници, бидејќи гласачите немаат влијание врз редоследот на кандидатите ниту врз тоа кој ќе биде избран.

Во однос на влијанието врз парламентот, во Србија единствената национална изборна единица резултира со слаба територијална застапеност во 250-члената Народна скупштина, при што доминираат пратеници од Белград и Нови Сад, додека голем број единици на локалната самоуправа немаат свои претставници (Orlović, 2021, p. 46). Овој проблем е помалку изразен во ЦГ поради нејзината компактност и бројот од 81 пратеник, а диференцијалниот изборен праг дополнително обезбедува парламентарна застапеност на бошњачката, албанската и хрватската заедница.

Во однос на влијанието на изборниот систем врз составот на владата, како што беше наведено, системот во двете земји поттикнува умерен повеќепартизам, што логично упатува на формирање на коалициони влади. И покрај тоа што партии како ДПС во Црна Гора или СНС во Србија имале можност за еднолично управување со апсолутно мнозинство, тие сепак се одлучувале за коалиции, вклучително и со малцинските партии.

Искуството на РС и ЦГ покажува дека една национална изборна единица може да придонесе кон поголема пропорционалност и полесен пристап на помалите политички субјекти до парламентот, но истовремено отвора прашања поврзани со територијалната и етничката застапеност. Ако се реферираме на С Македонија, каде што изборниот систем треба да има значајна улога во обезбедувањето политичка интеграција на различни етнички заедници, искуствата од двете земји укажуваат дека евентуалното воведување една изборна единица треба да биде проследено со механизми за гарантирање на соодветна застапеност на помалите заедници. Дополнително, примерот на Србија покажува дека националната изборна единица може да ја намали регионалната поврзаност меѓу пратениците и избирачите, што претставува важен аспект при разгледување на изборната реформа.

5. Има ли потреба од воведување една изборна единица во РС Македонија?

Во изминатите години често се предлагаше воведување на една национална изборна единица наместо постојниот модел со шест изборни единици, секоја со по 20 мандати (вкупно 120), распределени според Донтовата формула преку затворени кандидатски листи. Во март 2021 година, во собраниска процедура беше поднесен предлог за измена на Изборниот законик, со кој се предвидуваше една изборна единица, задржување на Донтовата формула, воведување отворени листи и укинување на законскиот изборен праг. Иницијативата беше реафирмирана во 2025 година, а повторно актуализирана

во 2026 година во рамките на Работната група за реформи на изборното законодавство при Министерството за правда.

Актуелниот пропорционален изборен модел со шест изборни единици за првпат беше применет на редовните избори во 2002 година, а истиот беше користен и на редовните избори во 2006, 2020 и 2024 година, како и на четири вонредни избори во 2008, 2011, 2014 и 2016 година. Ако изборните резултати од овие осум циклуси се пресметаат како да се одвивале во една изборна единица, ќе се добијат следните исходи:

1. **Кога резултатите од редовните парламентарни избори во 2024 година** би се симулирале во една изборна единица со примена на истата Донтова формула, бројот на политички субјекти кои би освоиле мандати би останал идентичен – 6. Победничката коалиција предводена од ВМРО-ДПМНЕ би имала два мандати помалку од првично освоените 58, односно 56; СДСМ, која освои 18 мандати, би добила еден дополнителен (19); ДУИ, од првично освоените 19 мандати, би останала со 17; Коалицијата Вреди би го задржала идентичниот резултат – 13 мандати; Левица, наместо 6, би добила 8 пратеници; додека ЗНАМ, која исто така освои 6 мандати, би добила еден дополнителен пратеник, односно вкупно 7 (mkd.mk 2024).
2. **На редовните парламентарни избори во 2020 година**, три партии и три коалиции влегоа во Собранието. Доколку резултатите би се распределе во една изборна единица, може да се констатира дека поголемиот дел од политичките субјекти би загубиле по еден пратеник [Коалицијата „Можеме“ – предводена од СДСМ, (46/45), Коалицијата „Обнова на Македонија“ – предводена од ВМРО-ДПМНЕ (44/43), ДУИ (15/14) и Алијансата на Албанците со Алтернатива (12/11)]. ДПА би останала на еден мандат, додека Левица би добила три дополнителни мандати покрај првично освоените два, а партијата Интегра, која не беше дел од тогашниот собраниски состав, би влегла во Собранието со еден пратеник (Христов, 2021).
3. **На четвртите вонредни парламентарни избори во 2016 година**, исто како и во 2020 година, шест партии и коалиции влегоа во Собранието: коалициите формирани околу ВМРО-ДПМНЕ со 51 мандат, околу СДСМ со 49, партијата ДУИ со 10, Движењето БЕСА со 5, Алијанса на Албанците со 3 и ДПА со 2 мандати. Доколку државата би претставувала една изборна единица, бројот на политички субјекти во Собранието би се зголемил од шест на девет. Во Собранието би влегле партијата Левица и Коалицијата за промени и правда – Трет блок со по еден мандат, додека ВМРО-НП би освоила два пратеници. Најголема загуба би претрпела коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ со три мандати (51/48), СДСМ би загубила два (49/47), а ДУИ еден мандат (10/9). Од друга страна, Движењето БЕСА би добило едно дополнително пратеничко место (5/6), истоветно како и ДПА (2/3), додека Алијанса на Албанците би останала со ист број мандати.

4. **Третите вонредни парламентарни избори од 2014 година** воедно претставуваа еден од четирите изборни циклуси според овој изборен модел во кои шест политички формации повторно влегоа во Собранието. Како и во претходниот пример, доколку државата би претставувала една изборна единица, бројот на партии и коалиции во Собранието би се зголемил од 6 на 9. Во таков случај, Коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ би се намалила од 58⁷ на 55 мандати, ДУИ би загубила 2 мандати (од 19 на 17), а Коалицијата околу СДСМ би имала 1 мандат помалку (34/33). Од друга страна, НДП би освоила едно дополнително пратеничко место (1/2), ГРОМ две дополнителни места (1/3), додека ДПА би останала со ист број мандати. Политички субјекти кои не влегоа во Собранието, според тогашниот модел, а би влегле при *at large* моделот, се ВМРО-НП, Коалицијата за позитивна Македонија и Достоинство за Македонија, сите со по еден мандат.
5. **Вторите вонредни парламентарни избори се одржаа во 2011 година.** Во овој парламентарен состав, согласно со изборните резултати, пет партии и коалиции беа застапени во Собранието. Интересно е да се нагласи дека, доколку овие избори би се одржале според *at large* изборниот систем, бројот на парламентарно претставените партии и коалиции би се зголемил двојно – од пет на десет. Во таков случај, речиси сите политички субјекти би загубиле мандати: Коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ би се намалила од 53 на 49 мандати, Коалицијата предводена од СДСМ од 42 на 41, ДУИ од 15 на 12, а ДПА од 8 на 7 мандати. Единствено НДП би добила еден дополнителен пратеник (2/3). Политички субјекти кои не влегоа во Собранието, според тогашниот изборен модел, а би обезбедиле парламентарна претставеност според оваа симулација, би биле: Обединети за Македонија, Либерално-демократската партија (ЛДП) и Политичката партија Достоинство со по еден мандат; партијата *Demokracia e Re* би освоила два, додека ВМРО-НП би добила три пратеника.
6. **На првите предвремени парламентарни избори во 2008 година**, исто како и на изборите од 2011 година, во Собранието влегоа пет партии и коалиции. Како целосна спротивност на претходниот пример, доколку државата би претставувала една изборна единица, во изборниот циклус од 2011 година бројот на партии би се зголемил од пет на десет, додека во 2008 година, при ваков изборен модел, ниту една дополнителна партија не би влегла во Собранието. Коалицијата ВМРО-ДПМНЕ и партијата ПЕИ би останале со ист број мандати – 63, односно 1, додека Коалицијата на СДСМ би добила дополнителни мандати (27/30). ДУИ би загубила два пратеници (18/16), а ДПА еден мандат (11/10).
7. **По вторите редовни парламентарни избори во 2006 година**, според

⁷ ВМРО-ДПМНЕ освои дополнителни три пратенички мандати од гласањето на дијаспората, кои не се релевантни за темата на овој ракопис.

овој изборен модел, во Собранието влегоа рекордни осум партии и коалиции. Доколку државата би претставувала една изборна единица, Собранието би било уште пофрагментирано со вкупно дванаесет политички ентитети. При ваква распределба, Коалициите предводени од ВМРО-ДПМНЕ (45/43) и СДСМ (32/30), како и партијата ДПА (11/9), би загубиле по два мандати, додека ДУИ би загубила еден мандат (17/16). НСДП (7) и ПЕИ (1) би останале со ист број пратеници, додека дополнителни мандати би им припаднале на ВМРО-НП (6/8) и ДОМ (1/2). Други четири политички субјекти кои би влегле во Собранието би биле: Земјоделската народна партија на Македонија, Партијата за економска обнова, Демократската алтернатива и СДПМ, сите со по еден мандат.

8. **Во 2002 година, кога првпат на редовни парламентарни избори за Собранието беше применет овој модел,** во највисокиот законодавен дом се класираа седум партии и коалиции. Доколку во 2001 година законодавецот применеше пропорционален модел со една, наместо шест изборни единици, во работата на Собранието би учествувале уште три дополнителни политички опции. Според симулацијата, четири партии и коалиции би останале со ист број мандати: ВМРО-ДПМНЕ (33), ДУИ (16), ДПА (7) и ПДП (2). Еден дополнителен мандат би добиле НДП (1/2) и СПМ (1/2), додека најголем губитник би била Коалицијата на СДСМ, чиј резултат во 2002 година беше близу до апсолутно мнозинство со 60 мандати, а при една изборна единица би загубила пет мандати. Трите партии кои би влегле во 2002 година со по еден мандат би биле: Демократската алтернатива, Демократскиот сојуз и ВМРО-Македонска (за подетално види: Димитриевски, 2020, pp. 11–18).

Врз основа на прикажаните симулации, во моделот на една изборна единица, поголемите политички партии би имале поголема веројатност за освојување мандати, но истовремено помалите политички субјекти би добиле можност за самостоен изборен настап без потреба од предизборни коалиции и без зависност од доминантните партии. Токму затоа, помалите партии најчесто ја поддржуваат оваа изборна реформа. Сепак, иако моделот “at large” би ја зголемил пропорционалноста, тој не би обезбедил целосна пропорционалност, бидејќи распределбата на мандатите и понатаму би се вршела според Донтовата формула, која по правило создава предност за поголемите политички актери. Оттука, клучното прашање не е само бројот на изборните единици, туку и изборната формула за распределба на мандатите (Христов, 2021). Отворањето на листите претставува дополнителен аспект на реформата. Од една страна, отворените листи би ја зголемиле улогата на гласачите во изборот на кандидатите и би придонеле кон поголема транспарентност. Од друга страна, нивната успешна примена зависи од политичката култура, информираноста на гласачите и соодветната едукација, особено по долгогодишната примена на затворени листи во Македонија. При недоволно едуцирани гласачи, отворените листи може да го зголемат бројот на неважечки ливчиња, како што покажуваат

компаративните примери. Поради тоа, воведувањето отворени листи може да се разгледува постепено, преку пилот-примена на локално ниво пред евентуално проширување на национално ниво. Според симулацијата на распределбата на мандатите во една изборна единица, се забележува зголемување на бројот на парламентарно претставените партии и коалиции, што го подобрува плурализмот и репрезентативноста на парламентот.

Ако се разгледа како би функционирал моделот со една изборна единица во изминатите две децении, од кога се применува пропорционалниот изборен модел, според изведените симулации можат да се воочат следниве тенденции:

- Само во 2008 и 2024 бројот на партии и коалиции кои би влегле во Собранието би останал непроменет;
- Само во 2011 бројот на парламентарно претставени партии и коалиции би се дуплирал;
- Конечната распределба на мандатите во сите симулации се разликува од оригиналната, најдраматично во 2011 година, кога девет мандати би преминале од една на друга партија/коалиција, додека во 2008 разликата е минимална – три мандати;
- Во сите симулации, со исклучок на 2008, бројот на освоени мандати за помалите партии се зголемува за сметка на поголемите;
- Победничката, првопласираната партија или коалиција во никој случај не ја губи својата позиција;
- Промена на позициите помеѓу две политички партии или коалиции се забележува само во два случаи: во 2006, кога ВМРО-НП би освоил еден мандат повеќе од НДСП (Димитриевски, 2020, pp. 3, 19), и во 2024, кога СДСМ од третата позиција преминува на втора, пред ДУИ, при што едната партија добива еден мандат, а другата губи два.

Табела 1. Разликата во Галагеровиот индекс на диспропорција (ИД) и Ефективниот број на парламентарни партии (ЕБПП), при актуелниот изборен модел (АИМ)⁸ и моделот со една изборна единица (ЕИЕ)⁹

Изборен	АИМ	ЕИЕ	Разлика во		АИМ	ЕИЕ	АИМ	ЕИЕ
циклус	ИД	ИД	%	ЕБИП	ЕБПП	ЕБПП	б.м	б.м
2002	8,2	5,6	-31,7%	4,1	2,8	3,4	7	10
2006	5,2	4,4	-15,4%	5,3	4,1	4,5	8	12
2008	3,4	4,6	+35,3%	3,1	2,8	2,8	5	5
2011	5,7	2,2	-61,4%	3,6	2,9	3,8	5	10

⁸ Податоците користени за прикажување на овие вредности се преземени од базата *WHO GOVERNS in Europe and Beyond*, развиена од Fernando Casal Bértoa (2026).

⁹ Симулацијата на вредностите при една изборна единица се направени врз сопствена пресметка на авторот, базирана врз официјалните резултати на ДИК.

2014	4,5	2	-55,6%	3,4	2,9	3,5	6	9
2016	3,7	1	-73%	3,2	2,8	2,9	6	9
2020	3,3	1	-69,7%	3,7	3,3	3,2	6	7
2024	3,4	1,2	-64,7%	3,8	3,4	3,5	6	6

Во овој дел ќе се разгледа влијанието на воведувањето една изборна единица врз ефективниот број на парламентарно претставени партии (ЕБПП) и диспропорционалноста измерена преку Галагеровиот индекс. Симулацијата покажува дека една изборна единица би довела до значително зголемување на пропорционалноста на изборниот систем. Во седум од осум анализирани изборни циклуси, Галагеровиот индекс е понизок во однос на актуелниот модел со шест изборни единици. Најголемо намалување на диспропорционалноста би имало во 2016 година (од 3,7 на 1), 2020 година (од 3,3 на 1) и 2024 година (од 3,4 на 1,2). Исклучок се изборите во 2008 година, кога индексот благо би се зголемил (од 3,4 на 4,6), што покажува дека ефектот на една изборна единица зависи и од распределбата на гласовите меѓу партиите, а не само од институционалниот дизајн.

Од аспект на ефективниот број на парламентарни партии (ЕБПП), промената кон една изборна единица не би предизвикала суштинска промена на партискиот систем. Во најголем дел од изборните циклуси се забележува умерено зголемување или минимални промени на ЕБПП. Особено значајна е симулацијата за 2020 година, кога бројот на парламентарно застапени субјекти би се зголемил од шест на седум, но ЕБПП би останал речиси непроменет (од 3,3 на 3,2). Причината е што ЕБПП не го одразува само бројот на парламентарно застапени партии, туку и нивната релативна сила, па доминантната застапеност на СДСМ и ВМРО-ДПМНЕ ја намалува тежината што помалите партии ја имаат во пресметката на ЕБПП за овие избори.

За разлика од ЕБПП, ефективниот број на изборни партии (ЕБИП) не би се променил со промената на изборниот систем, бидејќи тој се пресметува врз основа **на освоените гласови, а не на освоените мандати**.

Оттука, симулацијата покажува дека една национална изборна единица би придонела кон поголема фер-пропорционалност, намалување на изгубените гласови и попрецизно претворање на изборната поддршка во парламентарни мандати. Сепак, резултатите не укажуваат дека ваквата реформа би довела до значително зголемување на партиската фрагментација или нестабилност, бидејќи ЕБПП останува во сличен опсег. Главниот ефект би бил корекција на изборните дисторзии, а не фундаментална промена на партискиот систем.

5.1 Една изборна единица и потенцијалната реперкусија врз македонскиот консоцијален модел

Иако реформата на изборниот модел, како еден од елементите на политичкиот систем, ниту експлицитно ниту имплицитно не беше предвидена во Охридскиот рамковен договор, определбата за воведување пропорционален модел беше во согласност со пошироките теоретски согледувања дека

поделените и постконфликтните општества имаат насушна потреба од „политичка инклузија, етничка застапеност и стабилизација на партискиот систем“ (Даскаловски, 2026а). Основната логика на пропорционалниот систем е попрецизно да ги одрази интересите на различните сегменти од општеството и да им овозможи на помалите партии, етничките заедници и географски дисперзираните групи полесно парламентарно претставување.

Но, постојниот македонски модел не им овозможува лесен самостоен парламентарен влез на помалите етнички партии. Затоа, во изминатите 25 години од потпишувањето на ОРД, „единствената заедница која во континуитет можеше да се вклучи во Собранието без предизборни коалиции беше албанската заедница“ (Биебер, 2008, р. 26). Во услови на национална изборна единица, Ромите, Турците, Власите, Србите, Бошњациите и другите помали заедници немаат доволно бројно гласачко тело за самостојно надминување на национален изборен праг. Оттука, искуствата на Србија (со природен) и Црна Гора (со диференциран) праг за малцинствата се релевантни. Во С. Македонија малцинските партии најчесто обезбедуваат застапеност преку коалиции со поголемите македонски или албански партии, а повисок национален праг би можел дополнително да ја зголеми нивната зависност од таквите аранжмани. Затоа, реформата треба да се разгледува не само од аспект на пропорционалноста и стабилноста на изборниот систем, туку и низ призмата на правичната застапеност на заедниците (Даскаловски, 2026б).

Отпорот на дел од албанските партии кон национална изборна единица произлегува од фактот што сегашниот модел со шест изборни единици им овозможува предност на партиите со географски концентрирана гласачка база. Во национална изборна единица гласовите би се собирале на ниво на целата држава, при што секој глас би имал еднаква тежина.

Симулациите покажуваат дека дел од овие стравувања имаат емпириска основа. Во последните осум изборни циклуси, при примена на ваков модел, албанскиот блок би изгубил три мандати во 2006 и 2008 година, по два во 2020 и 2024 година и по еден во 2011 и 2014 година, додека во 2002 и 2016 година би освоил по еден повеќе. Дополнително, на последните парламентарни избори во „најалбанската“ ИЕ 6 за пратенички мандат биле потребни 6.662 гласа, додека во ИЕ 1 биле потребни 9.018 гласа. Во национална изборна единица, еден од 120-те мандати би одговарал на околу 8.088 гласа (Плусинфо, 2024).

Оттука, разбирливи се позициите на албанските партии во поглед на ова прашање. ДУИ традиционално се залагаше за задржување на постојниот модел или за ограничени промени (со три изборни единици). Не ја отфрла ниту идејата за национална изборна единица, но со изборен праг од 3 проценти од вкупниот број избирачи или 5 проценти од оние што гласале. Зијадин Села, лидер на сега веќе новоформираната Албанска лига, уште додека беше член на Алијанса за Албанците, не ја прифаќаше оваа идеја, бидејќи Албанците не се рамномерно распоредени низ целата држава. Наместо тоа, предложи модел со осум изборни единици, еквивалентни на осумте статистички региони. Според Пописот (2021), албанското население е најзастапено во Полошкиот (68,91%), Североисточниот

(30,78%), Југозападниот (29,79%) и Скопскиот Регион (25,21%), каде што е концентрирана и нивната електорална поддршка.

Стравувањата од намалување на бројот на мандати на албанските партии во услови на една национална (“at large”) изборна единица се поврзани со можноста за слабеење на нивната преговарачка позиција при формирањето на големата коалиција, како клучен консоцијативен механизам за поделба на власта. Од перспектива на Липхартовата консоцијална демократија, изборниот модел не претставува само механизам за распределба на мандатите, туку и институционална гаранција за политичко учество на етничките заедници. Оттука, воведувањето на една национална изборна единица не треба да се разгледува само како техничка изборна реформа, туку и како промена во рамнотежата меѓу еднаквоста на гласот и етничката инклузија: поддржувачите ја истакнуваат поголемата пропорционалност, додека критичарите предупредуваат дека отсуството на регионална димензија може да ја намали парламентарната застапеност на заедниците со територијално концентрирано избирачко тело.

5.2 Наместо една изборна единица: можни компромисни решенија

Во актуелната дебата се појавуваа и предлози за задржување на сегашниот модел, но со промена на изборната формула – од Донтовата секвенца на делители, која ги фаворизира поголемите партии и коалиции, **кон методот на Сент-Лаги**, кој е попартиски неутрален и се применува во Косово и Босна и Херцеговина.

Симулацијата со Сент-Лаги на Жидас Даскаловски (2026а) покажува дека во рамките на постојниот изборен модел промената би имала умерен ефект врз парламентарната застапеност. Во осумте изборни циклуси од 2002 до 2024 година, бројот на парламентарно застапени листи би се зголемил од 49 на 60. Најголем ефект би имало во 2006 година (од 8 на 11 листи), додека во 2020 и 2024 година бројот на застапени листи би останал непроменет. Влијанието врз големите партии би било ограничено: коалициите предводени од ВМРО-ДПМНЕ и СДСМ би изгубиле мал број мандати во корист на средни и помали партии. Во 2024 година коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ би имала два мандати помалку, но нејзината изборна победа не би била доведена во прашање, додека Левица би освоила два дополнителни мандати. Ова потврдува дека Донтовата формула, во споредба со Сент-Лаги, системски им дава предност на најсилните политички субјекти. Оттука, замената на Донт со Сент-Лаги, без промена на изборните единици, би придонела кон поголема инклузивност, но со ограничени ефекти.

Како потенцијална алтернатива на целосното воведување една изборна единица, во дебатата за изборната реформа може да се разгледа **скандинавскиот модел на пропорционална застапеност со национална компензација**. Овој модел комбинира регионална и национална логика на распределба на мандатите: дел од пратениците се избираат во повеќемандатни изборни единици, додека дополнителни компензаторни мандати се

распределуваат врз основа на националниот изборен резултат за да се коригира несразмерноста меѓу освоените гласови и мандати. На тој начин се зачувува регионалната компонента, но се обезбедува поголема пропорционалност, особено за партии со пошироко, но помалку концентрирано гласачко тело.

Во услови на С Македонија, ваквиот модел би можел да претставува компромис меѓу барањето за еднаква тежина на гласот и потребата од зачувување на врската меѓу пратениците и изборните региони. За разлика од моделот на една изборна единица, националната компензација не ја елиминира регионалната структура, туку ги намалува нејзините диспропорциски ефекти. Ова е особено значајно во услови на етничка и регионална концентрација на гласачката поддршка, бидејќи овозможува балансирање меѓу пропорционалноста и политичката инклузија. Вакви механизми се применуваат во Шведска, Данска, Норвешка и Исланд.

Најблизок пример од соседството каде се применуваат **компензаторски мандати** е Босна и Херцеговина, со таа разлика што тие се доделуваат на ентитетско, а не на државно ниво. „Компензаторските мандати, имено, им овозможуваат на политичките партии да освојат мандати на државно ниво, иако не успеале да ги освојат во поединечните изборни единици. На тој начин се овозможува вклучување и на оние политички партии кои имаат минимална политичка сила, со што се постигнува парламентарна фрагментација која дополнително влијае врз неефикасноста во донесувањето одлуки“ (Plićić & Jurčević, 2025, p. 75). Овој аргумент има одредена основа, но не ги зема предвид целосно карактеристиките на изборниот систем во БиХ. Имено, значителен дел од повеќечлените изборни единици се мали изборни единици, во кои не само малите, туку и средните партии со 8–12 проценти од гласовите можат да останат без директен мандат. Во такви случаи, тие можат да добијат застапеност преку компензаторниот „резервоар“ на мандати (Марковић, 2026).

Не помалку релевантна е и идејата за воведување **мешовит изборен модел со посилен пропорционален компонента**. Таков модел Р Македонија веќе примени според Законот за избор на пратеници од 1998 година, кога 85 мандати се распределуваа според двокружниот мнозински модел, а 35 преку национална изборна листа со изборен праг од 5% и примена на Донтовиот метод. Во текот на реформата беа разгледувани и други варијанти, меѓу кои модел со 80 мнозински и 40 регионално-пропорционални мандати во 12–15 изборни региони, како и еднаква распределба 60:60, со цел подобро усогласување на регионално концентрираната и диспергираната изборна поддршка. Конечно усвоениот модел претставуваше подобрување во однос на двокружниот мнозински систем, применет во 1990 и 1994 година, бидејќи делумно ја намали диспропорцијата создадена во едномандатните изборни единици преку пропорционалниот сегмент. За тоа сведочи и индексот на алокација на мандатите ($D1 = 6,15$), кој укажува на најмало нарушување на односот меѓу освоените гласови и мандати во споредба со претходниот модел. Сепак, ограничениот број пропорционални мандати (35 од вкупно 120) не овозможи целосна компензација на диспропорционалните ефекти од мнозинскиот сегмент.

Поради тоа, моделот применет во 1998 година остана паралелен мешовит изборен систем (Mixed-Member Majoritarian – MMM), во кој мнозинската и пропорционалната компонента функционираа релативно независно, со ограничена меѓусебна поврзаност (Јовеска, 1999, pp. 243–245, 256).

Поради тоа, во компаративната литература како посоодветно решение најчесто се посочува **германскиот мешовит пропорционален изборен систем** (Mixed-Member Proportional – MMP), кој, за разлика од паралелниот модел, овозможува пропорционалниот сегмент да ја компензира диспропорцијата создадена од мнозинскиот. Во овој систем гласачите имаат два гласа: првиот за кандидат во едномандатна изборна единица (*Erststimme*), а вториот за партиска листа (*Zweitstimme*). Директно избраните кандидати се вклучуваат во вкупната распределба на мандатите, чиј конечен број се определува според пропорционалниот резултат. Доколку партијата освои повеќе директни мандати од бројот што ѝ следува според пропорционалниот удел, се доделуваат надвиснати (*Überhangmandate*) и компензаторни мандати за зачувување на пропорционалноста (Shugart & Wattenberg, 2001; Massicotte & Blais, 1999).

Заклучок

Од анализата на функционирањето на пропорционалниот изборен модел во една изборна единица, поткрепена со примерите на Холандија и Израел, како и со искуствата од Србија и Црна Гора, произлегуваат негови јасни аналитички предности, но и ограничувања. Фактот дека моделот, со минимални измени, функционира повеќе од еден век во Холандија, околу три четвртини од векот во Израел и повеќе од две децении во Србија и Црна Гора, укажува на неговата институционална стабилност. Поради тоа, тој претставува инспирација за дел од политичките партии во РС Македонија кои се залагаат за негово воведување. Сепак, како што забележува Фидановски (2019а), изборниот модел е „математичка формула, а не магично стапче за демократизација“.

Пред евентуалното воведување на една изборна единица, неопходно е внимателно да се анализира влијанието на постојниот модел со шест изборни единици врз политичкиот систем. Од аспект на етничката репрезентативност, актуелниот систем обезбедува високо ниво на инклузивност, што е особено значајно во мултиетничкиот контекст на РС Македонија. Оваа карактеристика не претставува демократски дефицит, туку важен предуслов за стабилноста на политичкиот поредок (Фидановски, 2019а).

Истовремено, постојниот модел има значајни придобивки. Воведен по Конфликтот од 2001 година, тој ја зајакна застапеноста на немнозинските заедници. На географски дисперзираните заедници, како што е албанската, им овозможува парламентарно застапување преку партии што ги застапуваат нивните интереси, а на помалубројните заедници преку балансиран кандидатски листи на поголемите политички партии (Даскаловски, 2026а) Дополнително, овозможи формирање консоцијални влади во рамките на големата коалиција. Со умерен повекепартизам и доминација на две партии во

македонскиот и албанскиот политички блок, изборните победници во двата блока по правило (независно од ретките исклучоци 2006, 2016 и 2024) ја споделуваа власта, обезбедувајќи стабилност на извршната власт – без изгласана недоверба на влада во историјата на плурална Македонија. Ова делумно се должи на ефектите на Донтовата формула и на големината на изборните единици, каде што иако нема формален праг, ефективниот праг изнесува приближно 5 % (100/20).

Во дискусијата за една изборна единица и евентуално воведување отворени листи, треба да се земат предвид и позитивните аспекти на постојниот систем. Затворените листи придонесоа кон поефикасно спроведување на родовата квота и зголемување на застапеноста на жените во Собранието. Истовремено листите се структурирани со внимание кон географскиот признак, со што најзначајните урбани центри во шесте изборни региони по правило имаат загарантирано избрани народни претставници. Во однос на изборниот праг, искуствата од анализираниите модели покажуваат дека една изборна единица не подразбира нужно целосна отвореност за сите партии. Сепак, праговите од 3 % во РС и ЦГ, или од 5 % (како на пример во Словачка), тешко можат да се оправдаат како мерка за поголема инклузивност. Симулацијата на Даскаловски (2026b) за Македонија покажува дека и праг од 2 % во *at-large* модел го намалува бројот на застапени листи под нивото на сегашниот систем, што укажува дека повисок праг во овој модел може да резултира со порестриктивен парламент. На слична линија на размислување е и Фидановски (2019b), според кого една изборна единица без изборен праг може да доведе до прекумерна фрагментација, додека висок праг може да ги намали репрезентативните придобивки на моделот. Зголемената фрагментација сама по себе не мора да води кон политичка нестабилност, бидејќи нејзините ефекти зависат од политичката култура, партиската дисциплина и способноста за постигнување компромиси. Сепак, во услови на ограничена меѓупартиска соработка, пофрагментиран парламент може да го отежни формирањето и одржувањето мнозинство, да ги продолжи преговорите за составување влада и да ја зголеми можноста за блокади и предвремени избори (Даскаловски, 2026c). Искуството на Холандија покажува дека високата пропорционалност и партиската фрагментација не нужно ја намалуваат стабилноста на владите, бидејќи таа зависи и од консензуалната политичка култура, институционалните механизми и способноста за соработка, а не само од изборниот модел.

Затоа, евентуалното воведување на една изборна единица треба да биде резултат на широка и аргументирана делиберација, која ќе ги земе предвид ставовите на стручната, научната и академската заедница, како и внимателна анализа на повеќедецениското влијание на постојниот изборен модел врз македонскиот политички систем.

Користена литература:

- Bickerstaff, S. (2020). Proportional representation and electing nationwide. In S. Bickerstaff (Ed.), *Election systems and gerrymandering worldwide* (pp. 65–77). Springer.
- Brechtje, B., & Galen, I. (1997). *The Netherlands: Historical overview of the electoral system*. The Electoral Knowledge Network.
- Carey, J. M., & Hix, S. (2011). The electoral sweet spot: Low-magnitude proportional electoral systems. *American Journal of Political Science*, 55(2), 383–397.
- Casal Bértoa, F. (2026). *Database on WHO GOVERNS in Europe and beyond (PSGo)*. <https://whogoverns.eu/>
- Dedović, V., & Vujović, Z. (2015). Izborni sistem u Crnoj Gori. In V. Goati & S. Darmanović (Eds.), *Izborni i partijski sistem u Crnoj Gori: Perspektiva razvoja unutarpartijske demokratije* (pp. 87–135). Centar za monitoring i istraživanje (CeMI).
- Đukanović, D. (2006). Izborni sistemi u zemljama nastalim na području nekadašnje Jugoslavije. *Međunarodni problemi*, 58(4), 513–536.
- Gallagher, M. (1991). Proportionality, disproportionality and electoral systems. *Electoral Studies*, 10(1), 33–51.
- Gallagher, M. (2025). *Election indices dataset* [Data set]. Department of Political Science, Trinity College Dublin. https://www.tcd.ie/Political_Science/about/people/michael_gallagher/ElSystems/Docts/ElectionIndices.pdf
- Hazan, R. Y. (1998). Party system change in Israel, 1948–1998. In P. Pennings & J.-E. Lane (Eds.), *Comparing party system change* (pp. 151–166). Routledge.
- Hillebrand, R. (1992). *De antichambre van het parlement: Kandidaatstelling in Nederlandse politieke partijen*. DSWO Press.
- Horwill, G. (1925). *Proportional representation: Its dangers and defects*. Allen & Unwin.
- IFES. (2021). *Election guide: Kingdom of the Netherlands*. International Foundation for Electoral Systems.
- Iličić, G., & Jurčević, K. (2025). *Podijeljena društva i demokratija: Belgija, Bosna i Hercegovina, Cipar, Izrael, Nigerija i Švicarska*. Institut za istraživanje migracija.
- Jovanović, M., & Simić, S. (2023). Determinišući kontekstualni faktori vanrednih izbora 2022. godine u Republici Srbiji. *Politička revija*, 77(3), 31–55.
- Laakso, M., & Taagepera, R. (1979). “Effective” number of parties: A measure with application to West Europe. *Comparative Political Studies*, 12(1), 3–27.
- Lijphart, A. (1994). *Electoral systems and party systems: A study of twenty-seven democracies, 1945–1990*. Oxford University Press.
- Lijphart, A. (2012). *Patterns of democracy: Government forms and performance in thirty-six countries* (2nd ed.). Yale University Press.

- Loots, J. (2004). *Voor het volk, van het volk: Van districtenstelsel naar evenredige vertegenwoordiging*. Wereldbibliotheek.
- Massicotte, L., & Blais, A. (1999). Mixed electoral systems: A conceptual and empirical survey. *Electoral Studies*, 18(3), 341–366. [https://doi.org/10.1016/S0261-3794\(98\)00063-8](https://doi.org/10.1016/S0261-3794(98)00063-8)
- Medding, P. Y. (1990). *The founding of Israeli democracy, 1948–1967*. Oxford University Press.
- Medding, P. Y. (2000). From government by party to government despite party. In R. Y. Hazan & M. Maor (Eds.), *Parties, elections and cleavages: Israel in comparative and theoretical perspective* (pp. 172–208). Frank Cass.
- Orlović, S. (2021). Političke institucije i partijski sistem Srbije. In *Trideset godina obnovljenog višepartizma u Srbiji* (pp. 41–69). Fakultet političkih nauka & Hanns Seidel Stiftung.
- Shugart, M. S., & Wattenberg, M. P. (Eds.). (2001). *Mixed-member electoral systems: The best of both worlds?* Oxford University Press.
- Taagepera, R., & Shugart, M. S. (1989). *Seats and votes: The effects and determinants of electoral systems*. Yale University Press.
- Vujović, Z., & Tomović, N. (2007). *Održivi institucionalni mehanizmi za poboljšanje predstavljenosti manjina u crnogorskom parlamentu*. Centar za monitoring i istraživanje (CeMI).
- Zilber, N. (2014). *Israel's governance law: Raising the electoral threshold*. Policy Watch, 2220.
- Андевег, Р. (2009). Холандија: Важноста на пропорционалноста. Во М. Галагер и П. Мичел (уред.), *Политика на изборни системи* (стр. 518–538). Академски печат.
- Биебер, Ф. (2008). Поделба на власта и спроведување на Охридскиот рамковен договор. Во С. Дехнерт и Р. Сулејмани (уред.), *Поделба на власта и спроведување на Охридскиот рамковен договор* (стр. 9–59). Фондација „Фридрих Еберт“.
- Галагер, М., и Мичел, П. (уред.). (2009). *Политика на изборни системи*. Академски печат.
- Даскаловски, Ж. (2026а, 21 јуни). *Каков изборен модел ѝ е потребен на Македонија? (1): Како изборните формули влијаат врз инклузивноста на Собранието (анализа на парламентарните избори од 2002 до 2024 година)*. МКД.мк. <https://mkd.mk/kolumni/kakov-izboren-model-%D1%9F-e-potreben-na-makedonija-1/>
- Даскаловски, Ж. (2026б, 26 јуни). *Каков изборен модел ѝ е потребен на Македонија? (3): Ефектот на изборните прагови и идните реформи (анализа на симулациите за парламентарните избори од 2002 до 2024 година)*. МКД.мк. <https://mkd.mk/kolumni/kakov-izboren-model-%D1%9F-e-potreben-na-makedonija-3/>
- Даскаловски, Ж. (2026с, 23 јуни). *Каков изборен модел ѝ е потребен на Македонија? (2): Една изборна единица – инклузивност наспроти фрагментација (анализа на симулациите за парламентарните избори*

- од 2002 до 2024 година). МКД.мк. <https://mkd.mk/kolumni/kakov-izboren-model-%D1%9D-e-potreben-na-makedonija-2/>
- Димитриевски, Д. (2020). *Пропорционалниот систем во една изборна единица наспроти пропорционалниот изборен систем во повеќе изборни единици*. Парламентарен институт на Собранието на Република Македонија.
- Избори. (2024, 9 мај). *Да беше Македонија една изборна единица, сега и други кандидати ќе станат пратеници*. МКД.мк. <https://mkd.mk/makedonija/da-beshe-makedonija-edna-izborna-edinica-sega-i-drugi-kandidati-kje-stanea-pratenici/>
- Јовевска, А. (1999). *Изборните концепти во теориите на демократијата*. Институт за социолошки и политичко-правни истражувања.
- Климовски, С., и Каракамишева, К. (2006). *Политички партии и интересни групи*. 2-ри Август.
- Ковачевиќ, Д. (2019). *Институционализације партија и партијских система у земјама бивше СФРЈ* (Докторска дисертација). Универзитет у Београду, Факултет политичких наука.
- Марковиќ, Г. (2026). Утицај пропорционалног система на страначки систем у Босни и Херцеговини. Во Г. Марковиќ (уред.), *Зборник радова научно-истраживачког пројекта „Реформа изборног законодавства у Босни и Херцеговини: Јачање институционалне легитимности“* (стр. 1–45). Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву.
- Плусинфо. (2024, 9 мај). *На малку гласови за пратеник се потребни во ИЕ6, а на многу во ИЕ1: Еве колку „чини“ место во Собранието според Донтовиот модел*. Плусинфо. <https://plusinfo.mk/na-malku-glasovi-za-pratenik-se-potrebni-vo-ie6-a-na-mnogu-vo-ie1-eve-kolku-chini-mesto-vo-sobranieto-sporod-dontoviot-model/>
- Рахат, Г., и Хазан, Р. Ј. (2009). Израел: Политика на екстремизам изборен систем. Во М. Галагер и П. Мичел (уред.), *Политика на изборни системи* (стр. 357–376). Академски печат.
- Фидановски, К. (2019а, 6 ноември). *Наместо една изборна единица, попис и подобрување на Донтовиот систем*. ResPublica. <https://respublica.edu.mk/blog/politika/2019-11-06-10-16-48/>
- Фидановски, К. (2019б, 16 октомври). *Зошто моделот на една изборна единица е лоша идеја (I)*. ResPublica. <https://respublica.edu.mk/blog/politika/2019-10-16/>
- Христов, Д. (2021, 26 мај). *Една изборна единица – манипулација со избирачкото тело или реална шанса за малите партии*. ResPublica. <https://respublica.edu.mk/blog/politika/2021-05-26-14-37-34/>